

ČLANCI

Estetsko vrednovanje pučke crkvene popijevke *

Miroslav Martinjak, Zagreb

Za glazbu je rečeno toliko ukrasnih pridjeva i toliko značajnih i dubokih izreka. Po Beethovenu glazba je, »veće otkrivanje od svake znanosti i filozofije«, a po Schopenhaueru »umjetnost je tješiteljica i cvijet života«.

Kad dotičemo pojam estetike u glazbi počinjemo rasčlanjivati pojam »lijepog i skladnog«. Nas ne zanima u tom trenutku filozofski pojam estetike koji se proteže već od starih Grka, već nas zanima praktički smjer glazbene estetike i primjena na pučku popijevku.

Za bolje razumijevanje i radi preglednosti podijeliti ću ovo predavanje u tri dijela:

- 1) Kratak povijesni pregled nastanka pučke popijevke.
- 2) Ritam i neka pravila ritmiziranja pučke popijevke.
- 3) Melodijska analiza nekih pučkih crkvenih popijevki.

Crkva je kroz stoljeća gajila svoj poseban stil glazbe i glazbenog izražavanja i to joj se ne može osporavati. Temelj sveg crkvenog pjevanja bio je gregorijanski koral, koji je bio nepresušno blago i izvor tema za mnoge crkvene skladatelje. Tako se i danas preporuča da koral bude škola estetike svakog crkvenog glazbenika i stvaratelja.

Uvođenjem narodnog jezika u liturgiju, latinski polako iščezava, a s njime i golemi glazbeni repertoar koji je nastajao kroz stoljeće. Sve to doprinosi intenzivnijem razvitku pučkog pjevanja, a i Drugi vatikanski koncil potiče da se razvija pučko pjevanje i općenito, taj Koncil daje glazbi molitveni karakter što do tada nije bilo tako (Instr. *Musicam sacram*).

Uvidjelo se da puk ne može pjevati sav repertoar gregorijanskog koralu već samo onaj lakši dio; tako upravo dolazimo do prve faze nastajanja pučke popijevke.

1) Previde se originalne koralne melodije na narodni jezik. (*Usta moja, Klanjam ti se smjerno i druge*)

2) Prijevodu iz latinskog daje se melodija svjetovne popijevke. (Taj slučaj nije toliko kod nas primjenjivan već više u Njemačkoj.)

* Predavanje održano na Tečaju za crkvene glazbenike u Zagrebu, travnja 1987. godine

3) Izvornom tekstu na narodnom jeziku dana je originalna narodna melodija.

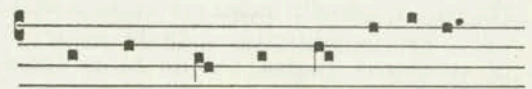
(*Oj pastiri, vjerni čuvari, Zdravo djevice*)

4) Ispjevanom tekstu na narodnom jeziku dana je nova komponirana melodija. (*Oče naš dobri, Ovdje je sada i dr.*)

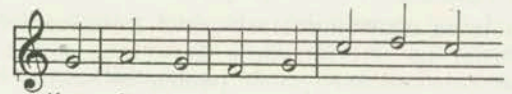
5) Stilizacija melodija crkvene pučke popijevke.

Iz prakse je bilo jasno da puk može pjevati samo u polaganom slijedu nota, drugim rječima u dugim notama. Zbog toga one melodije koje su nastajale iz melodija rimskog koralu bile su pojednostavljene i pretvorene u duge note.

Primjer:

Ve-ni Cre - a-tor Spiritus

Komm Gott hei-li-ger Geist
Schöpfer

Budući da su mnoge melodije nastajale od gregorijanskog koralu dalo se ime tim melodijama »koral«.

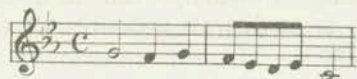
Kako smo mi Hrvati bili u neprekidnoj vezi sa svim tim pokretima i kod nas je nastalo u razdoblju od 16. do 18. st. mnoštvo popijevki stila njemačkog koralu, a jedan dio je melodijski identičan njemačkim popijevkama.

Ritam i neka pravila ritmiziranja pučke popijevke

Iskustvo je pokazalo da puk lakše pjeva melodije koje su u dvodjelnoj mjeri (alla breve) a melodija se giba u polovinama. Teže je postići složnost ako je prva polovina punktirana. Poteškoća nema ako iza polovine slijede dvije četvrtinke koje su vezane jer se pjevaju na jedan slog. Teže je ako svaka ima svoj slog. U 4/4 mjeri složnost puka može se postići ako se melodija kreće u četvrtinama ili je u taktu jedna polovina i dvije četvrtine. Interpretacija je dosta laka ako iza četvrtine slijede

de dvije osmine i to na jedan slog. Kod 4/4 mjere moguće je iza dvije četvrtine staviti četiri osmine ali na jedan slog.

Primjer:

Ovdje je sa - da

Glazbena teorija rado ističe ovo pravilo za konstrukciju dobro ritmizirane melodije.

»Ako se od dvije polovine ili četvrtine u taktu jedna rastavlja na dvije četvrtine ili osmine onda je bolje da to bude druga, a prva ostaje polovina ili četvrtina«. Time se postizava čvrstoća ritma, jer teška doba ostaje duga.

Primjer:

Kli-kuj-te sa-da

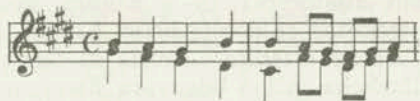
Ti - suć put zdra-vo.

Kadikad se dopušta i iznimka tog pravila i to onda ako je nota prije teške dobe bila četvrtina.

Primjer:

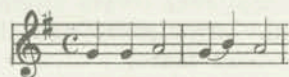
i ne - vi - dljivo-ga.

Ro-di-o se Bog i čo-vjek

Isto pravilo vrijedi za odnos četvrtine i osmine. I veliki majstori voljeli su takove ritmičke figure, a dosta ih često susrećemo kod J.S. Bacha. Zanimljivo je da se u Hrvatskoj, i općenito slavenskoj pučkoj popijevci, vrlo često rastavlja teška doba dok na laku ostaje duga nota.

Primjeri:

Naro-di nam se

Kte-bi o - či po - di - že - mo

Vrijedno je spomenuti Bacha koji u najsuptilnijim momentima svojih melodija rastavlja tešku dobu u kraće note (Koralni preludiji, Kantate, Pasija, Air-5, i 6. takt na G žici violine.

Izgleda nam ta pojava kao važan dokaz da se zaista veliki geniji očituju kao emanacija pučkog kolektiva i to u najosjetljivijim momentima svog stvaralaštva.

U trodjelnim mjerama note mogu biti u taktu sve jednake vrijednosti ili prva duga a treća kratka.

Primjer:

Kod tih mjera i melodija koje su tokom stoljeća nastajale došlo je do pojednostavljenja, jer narod nije sposoban komplicirane grupacije izvoditi.

Glede punktiranih nota ima dosta problema. Estetski i praktički je najbolje da prva nota u taktu bude punktirana, jer to je uvijek najteža doba i narod će je dobro otpjevati.

Primjer:

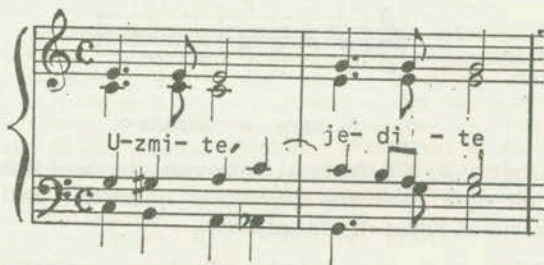
O sr-ce Si-na

za-štitni-ce

Nezgodno je ako je punktirana nota i nota koja slijedi na istoj visini. Puku to predstavlja izvjestan problem, međutim harmonizacijom je moguće taj problem spasiti i narod ritmički potaći da točno izvede takvu figuru.

Primjer:

Uz ova klasična pravila s obzirom na ritmizaciju pučkih popijevki mogli bismo reći i još jednu činjenicu. Uslijed tehničkog i kulturnog napredovanja čovječanstva razvija se isto tako smisao za teže ritmičke forme ali dakako da se to ne odnosi na sve sredine i u tom se ne bi smjelo pretjerivati ako želimo njegovati skladno pučko pjevanje.

Melodijska analiza nekih pučkih crkvenih popijevki

Naša stara crkvena popijevka u najviše slučajeva građena je u starocrkvenim ljestvicama ili modusima i upravo to daje toj popijevci umiljatost i mekoću, a s druge strane pruža bogatstvo harmonija uz stanovitu glazbenu napetost.

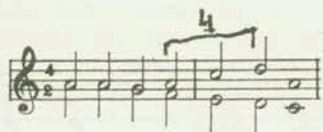
Melodija izražava čuvstva onoga koji ju je ishitrio, a ta ista čuvstva moraju se nalaziti u tekstu. Zato je nemoguće svjetovne melodije spojiti s religioznim tekstovima, što se kroz stoljeća nažalost prakticiralo.

U četvrtom broju »Sv. Cecilije« god. 1918. na stranici 134 čitamo: »Kruna svih uskrsnih pjesama bila je starohrvatska *Uskrsnu Isus doista*«. Skok za oktavu po kvinti i kvarti izražava osjećaj radosti, a istovremeno i daje dojam uskika koji kliču kršćani obuzeti radošću Uskrsa. U *ranu zoru uskrsnu* je melodijski isti, a time se želi naglasiti snaga uskrsnuća, a istovremeno uska veza prvog i drugog versa.

Drugi dio melodije na uskliku *aleluja* spušta se dijatonski u bržem tempu dok se oduševljeno klicanje ne smiri na prvom stupnju ljestvice. Imamo četiri poklika *aleluja* i to prvi i drugi tvore jedno progresivno melodijsko spuštanje (sekvence) G f e d, E d c h, a zadnja dva imaju istu melodiju. Koliko je to spontano i prirodno, jer čovjek kad se raduje ponavlja klicanje zato je i upotrebljena tehnika sekvenci; a na kraju umoran od klicanja ponavlja jednostavnu melodiju koja se nalazi na zadnja dva *aleluja*. Doista možemo za tu pjesmu reći da je građena po pravilu starih talijanskih majstora. »La melodia sposa il testo e il testo la melodia«.

Isus je uskrsnuo. Ta pjesma poznata je i drugim narodima. Ova melodija teče mirnije, jer se ne pjeva toliko o uskrsnuću već više o otkupljenju. Međutim vrlo markantno je prikazano uskrsnuće. Na toj riječi melodija dosiže svoju kulminaciju.

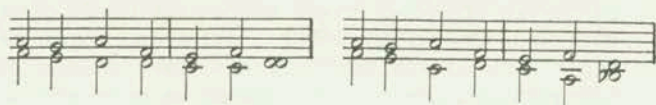
Primjer: Primjer

I - sus je u - skr-snu-o,

Prirodno je, a i teološki ispravno, da riječ »uskrsnuo« nosi poseban melodijski naglasak, jer bez uskrsnuća nema ni otkupljenja.

Interesantno je promatrati daljni razvoj melodije.

od smr-ti nas spa-si-o. si-lu njeg'vu slo-mi-o.

Tekst »od smrti nas spasio« i »silu njegovu slomio« ističu istu ideju stoga je i melodija ista.

Melodijski pomaci na tom tekstu silaze, a to je i normalno, jer smrt i sila smrti jesu nešto zemaljsko, stoga i melodija želi to dočarati. Zanimljivo je analizirati melodiju na riječi »Đavla je nadvladao«.

Đavla je nad-vla-da o,

Melodija na riječi »Đavla« silazi, dok na riječi »nadvladao« naglo se penje slično kao u prvoj frazi na riječ »uskrsnuo«. Dakle vidi se uska povezanost tekstualne i glazbene ideje. *Isus je svojim uskrsnućem nadvladao Đavla*.

Dobri Kriste je koral koji opjevava tugu Marije za rassetim sinom. Koliko života ima u tom mrtvačkom koralu (dorski način), ali ne života koji ljudima udara u noge, već duševnog života koji nas sili da s tužnim tugujemo.

Melodija ima raspon jedne oktave i to od *re* do *re*. Tok melodije izgleda dosta nemiran i uzbuđen. Pjevajući tu melodiju doživljavamo upravo taj žalostan prizor majke Marije pod križem. Međutim melodija uza svu gorčinu situacije koju opisuju ne daje nam dojam melankolije i pesimizma već, naprotiv, ulijeva nadu i budi optimizam. Ta klima optimizma postizava se na jedan interesantan način i to po načelu »pada i uspona«. Ti melodijski usponi, bili dijatonički ili u naglim skokovima svjetli su trenutak te kompozicije. Koliko je primjenjeno glazbene estetike i smisla za frazu u tom koralu! Glazbena misao odgovara literarnoj misli, a to je upravo ideal glazbe kad se združuje s tekstom.

Mnoštvo naših crkvenih popijevki ima u sebi bogatstvo estetskih vrлина, a prije svega stvaraju duh crkvenosti. Stoga možemo reći da je estetika gregorijanskog koralu utjecala na našu crkvenu popijevku i to s obzirom na fraze, melodijske jasnoće, jedinstva teksta i melodije a djelomično i same građe tj. ljestvica. Upravo svi ti elementi pomažu da pučka popijevka stvara klimu pobožnosti, klimu crkvenosti. Međutim to nije dosta već se traži još jedan važan faktor i to: *Tko komponira pučku crkvenu popijevku, tko je uvijek bava i tko je pjeva bez vjere u Boga taj posao ne može uspješno raditi*.

Sva ta kratka, a djelomično možda i površna izlaganja, neka ipak malo doprinesu da još više zavolimo našu hrvatsku crkvenu popijevku.